

КОСТЯНТИН УШИНСЬКИЙ: ДО ВИТОКІВ ІСТОРІОГРАФІЇ

Антонець Н. Б.,

кандидат педагогічних наук,

старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського

ORCID ID: 0000-0002-7772-9364

Намагання здійснити поглиблене дослідження певних фрагментів творчої біографії відомого педагога, як правило, спонукає звертатися до споминів його сучасників. До таких фрагментів у педагогічній діяльності К. Ушинського можна віднести його роботу інспектором класів у Смольному інституті (1859–1862). Реформи, які Костянтин Дмитрович тут здійснив, були визнані вдалими, а тому слугували зразком для інших подібних навчальних закладів Російської імперії, у тому числі для Київського, Одеського, Полтавського, Харківського та Керченського інститутів шляхетних дівчат. Так практична діяльність визначного педагога в окремому закладі справила вагомий вплив і на тодішній стан жіночої середньої освіти в країні, і на її подальший розвиток.

Серед великої кількості жалобних статей, які вийшли в пресі після смерті К. Ушинського, особливу увагу привертає некролог, опублікований Ю. Рехневським у другому номері журналу «Вісник Європи» за 1871 р. Дружба цих двох діячів почалася ще в часи спільного навчання на юридичному факультеті Московського університету і тривала понад 30 років. Нагадаємо, саме Юлію Семеновичу як своєму помічнику по редакції Костянтин Дмитрович у листопаді 1861 р. передав посаду редактора “Журналу Міністерства народної освіти”. Стаття Ю. Рехневського стала першим ґрунтовним нарисом, що цілісно та узагальнено висвітлює основні етапи життя К. Ушинського, а також дає уяву про особливості його характеру.

Низку авторитетних публікацій, підготовлених тими, хто особисто добре знав визначного педагога, продовжив Олександр Фролков, який наприкінці 1860-х років працював його домашнім секретарем. Книга О. Фролкова «Костянтин Дмитрович Ушинський: Короткий біографічний начерк» (1881) вийшла в світ до 10-річчя

з дня смерті діяча і була написана не лише завдяки власним спогадам автора та документам із його особистого архіву, а й на матеріалах, що надали вдова Костянтина Дмитровича Надія Семенівна та один із його найближчих друзів Яків Пугачевський, який викладав у Смольному інституті фізику. Фактично це перша публікація з присвячених К. Ушинському, де робиться спроба у загальних рисах викласти суть найголовніших нововведень відомого педагога в цьому навчальному закладі.

Як реакція на книгу в 1881 р. у кількох номерах газети “Кавказ” вийшла стаття «До біографії К. Д. Ушинського : З приводу його біографічного начерка» ще одного колишнього викладача Смольного інституту та товариша К. Ушинського Л. Модзалевського (того ж року цей матеріал був опублікований у Тифлісі окремою брошурою). Позитивно оцінюючи працю О. Фролова, Лев Миколайович (між іншим, саме він був автором віршів у хрестоматії “Рідне слово”), зокрема, зазначав, що на друзях і взагалі на всіх, хто знав К. Ушинського, лежить священний обов’язок розповісти все, що вони знають і що тільки можливо зараз же розповісти, будь то за або проти нього; майбутній біограф зуміє використати увесь цей матеріал і чудова особистість постане перед нащадками в усій своїй життєвій правді.

Керуючись своїми ж настановами, Л. Модзалевський вперше публічно висвітлив перебіг останніх конфліктних подій, що призвели до звільнення К. Ушинського із Смольного інституту, а також розповів про ту роль, яку відіграла в житті Костянтина Дмитровича дружина Олександра II (на час виходу статті вже покійна) імператриця Марія Олександрівна.

Поява в 1893 р. в серії “Життя славетних людей” книжки М. Песковського “К. Д. Ушинський : Його життя та педагогічна діяльність” переконливо свідчила, що розуміння значення особистості цього педагога на той час уже вийшло за рамки освітньої галузі. Через майже 20 років після смерті діяча певна частина суспільства усвідомила та належно поцінувала його внесок у свій розвиток, а тому персоналія К. Ушинського, оповідь про перебіг його життя, про його справи та праці стала цікавою для широких верств населення. Що ж стосується висвітлення у цьому виданні діяльності Костянтина Дмитровича в Смольному інституті, то тут уже помітне намагання автора вийти поза межі суто біографічної оповіді та ув’язати події в конкретному навчальному закладі із характеристикою загального стану освіти в країні.



Ґрунтовну довідку про історію Смольного інституту, а також власні спогади про співпрацю з Костянтином Дмитровичем до загального фонду ушинськознавчої літератури додав і колишній викладач російської мови та географії у цьому навчальному закладі Дмитро Семенов. Зокрема, він разом із М. Песковським, П. Каптеревим, Л. Модзалевським та іншими діячами став автором збірника “Пам’яті Костянтина Дмитровича Ушинського : З приводу 25-річчя з дня кончини К. Д. Ушинського” (1896). Ця книга стала найпомітнішим виданням серед багатьох (переважно газетних і журнальних) публікацій, що побачили світ у зв’язку із сумною датою.

Значний внесок у розробку проблематики “К. Ушинський і Смольний інститут” зробив відомий ще на початку ХХ ст. дослідник спадщини визначного педагога В. Чернишов. Одним із напрямів діяльності Василя Ілліча був пошук матеріалів про К. Ушинського в державних та приватних архівах. На прохання ознайомитися з архівними документами Смольного інституту науковець спочатку отримав від адміністрації закладу категоричну відмову. Зрештою дозвіл було дано тільки завдяки клопотанням дочки Костянтина Дмитровича Вірі Потто, яка домоглася позитивної відповіді завдяки впливовим зв’язкам у вищих колах влади. Таким чином у 1909 р. В. Чернишову вдалося зняти копії потрібних матеріалів, проте вперше вони були опубліковані в його критико-біографічному нарисі “К. Д. Ушинський та реформа Смольного і Олександрівського інститутів” на сторінках “Відомостей Академії педагогічних наук РСФСР” лише в 1951 р.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ

У ТВОРЧОСТІ К. УШИНЬСЬКОГО

Біліченко П. Г.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології, соціальної роботи
та менеджменту Глухівського НПУ ім. О. Довженка
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-0359-5807>*

У сучасних умовах розбудови нашої держави великої уваги потребує питання трудової підготовки молоді до життя в суспільстві. Трудова підготовка розглядається як одне із глобальних завдань загальноосвітньої школи.